

Nagy Zita

Költői lélekszínek és festői lélekszavak

*Vonások Uzonyi Ferenc és Vitéz Ferenc Absztraktok című kötetéhez*¹

Az egyensúly a mérhető és mérhetetlen világunk legnehezebben elérhető, de arasznyi eltéréssel megsemmisíthető, optimális állapota. Az arányoknak és a minőségeknek az az érzékeny összegyűjtése, amely magánál már sem kevesebbet, sem többet elviselni nem képes. Megférve akár olyan páratlan paradoxonokkal, mint a szép is csak akkor szép, ha a megfelelő mennyiségű rútsággal bír, a tökéletes is csak akkor az, ha hibátlanságát kiegyenlíti hibái. A gyakorlati tudományoknak megvannak a maguk módszerei – és hasznai –, mérik és számolják az értékeket, kiadnak és összevonnak, de a valódi, a lét látens lényegiségében bujdosó balanszot meglátni és kifejezni csak a művészet által lehetséges és érdemes. A 2016-ban napvilágot látott, *Absztraktok* címmel fémjelzett verses-képes album is elérve ezt a sérülékeny harmóniát, nobiles igényességgel lopja lapjai közé a mindenséget.

Az Uzonyi Ferenc ecsetjétől színes és a Vitéz Ferenc tollától beszédes közös opus makulátlan egységbe torkollik, amelyben festmények és versek értőn összehangolt koreográfiáját követhetjük, elidőzve fáradhatatlan táncaikon, amelyek a tudat helyett – vagy alatt akár, – sokkal inkább az érzékeink, a titkos sejtelmek számára manifesztálódnak. Itt minden szónak színe van, és minden ecsetvonásból sűrű, üde hangok és illatok nyerne újabb és újabb értelmeket. „A rejtelem éltet bennünket, csakis a rejtelem” – írja Lorca, és tisztább tudás ez, a konkrétumok kócos szárazságával szemben örök privilégiuma van a megsejtett és a művészi kifejezés által megsejtetett, mélyről érkezett, ismeretlen igazságoknak. A kötet írásainak és absztrakt képeinek ereje nem az azonnali, instant értelmezhetőségükben, nem a dolgok lármás kimondásában gyökerezik, hanem sokkal inkább az elsuttogott sugallatok sebezhetetlenségében.

„Csak sejtet, / hogy a megismerhetetlen / olyan, mint a csend: / ha igazán benne vagy, / nem is tudod, hogy létezik”² – sziszegi szóálmaikat a tekergő gondolat, és jobbjáról fesztelen tűnik fel hideg kékje megtört monokrómjában a nesztelen feketéknek.

Kevés kötetbe lehet ennyire mámorosan beleveszni, érzékeink szenzibilitását

¹ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016)

² *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 40.

teszi próbára, és közben hol fázunk, hol melegünk van, de mindkettőt egyaránt élvezzük. Egyszerűen jó kinyitni ezt a könyvet, egyről egyre sorba haladva szöveg- és képidomain vagy véletlenszerűen itt-ott felütve, de kimeríthetetlen kozmoszába mégsem belépünk, hanem egyenesen kilépünk vele a határtalan világba, miközben érvénybe lép a hessei meghatározás, azaz „az értelem és a lényeg nem valahol a dolgok mögött volt, hanem bennük magukban, mindenben.”³ Hiszen az alkotók zamatos, művészi tolmácsolásán át, a papírpázsitokon maga az élet hagyta hentergő nyomát, szöveg- és színszálait a lelkek ledobott ruhái hajlították a végső jelentésüket elnyerő alakzatokba, hogy alkotó és szemlélő számára, a művészet által megtisztított valóság a pszichék párlatain át lecsapódjon és kiteljesedjen.

Bár a szem számára a festmény valósága rögtön észlelhető, gondolatiságát csak később bontja ki önmagából, amelyben biztos bajtársai a páros oldalakra álmódott lírába zárt hangok. Nem más ez, mint acélos argumentuma két művészeti ág – a verbális és a vizuális megvalósítások – egymást támogató, termékeny közös kooperációjának; a festészet színtiszta költészete és a költészet szóhangú festészete ez. Mindkettő nyelve – az irodalmi ugyanúgy, mint a képzőművészeti – színek záporát pergeti; harminchárom festmény és negyven költemény, két művész, két műfaj, hogy ez a szellemi négykezes mégis ilyen stabilan működik, egyenként kiváló alkotókat, bravúros, a saját terenumukon is teljes remekműveket és eszmei rokongondolatokat kíván. Az, hogy mindezen kritériumok teljesítve vannak, – kiváltképp micsoda színvonalon – a kötet maroknyi kételyt sem hagy, amely végül „minő csodás kevercse”⁴ festő s költőnek madáchi játékos intertextualitással is aposztrofálható. A tudat értelmezőképességét a műcímek – illetve azok hiánya – sem verik láncra, a számozásuk nem navigálnak konkrét, meghatározott irányba.

Minden verssorban és ecsetvonásban az alkotói kvalitással exprimált univerzum minden anyagi és anyagtalan egésze szelídül részekké, amelyek apró, cikázó tükörképeiben visszacsillan az összefüggő teljesség végtelen mesterszonettje.

A születés és újjászületés, a kezdet hangjaival („Minden reggel megkezdődik az életem”)⁵ pezsgő, derűs citrom és ciklámen, reményteli zöld színeivel együtt szólnak az elmúlás ritmusai („szeretek élni, de néha jó/ belopakodni az elmúlásba”)⁶, és büszke barnák, okkerek, bordók, feketék fáradnak benne. Megjelennek az évszakok variánsai, mind közül leggyakrabban az ős csintalan-komoly méltósága („Freskó az őszi táj. / Nyirkos nyugalom száll”⁷; „Október íze fénylett a számban

³ Hermann Hesse: *Sziddhárta* (Európa Könyvkiadó, Bp., ford.: Kászonyi Ágota)

⁴ Madách Imre: *Az ember tragédiája* (Unikornis Kiadó, Bp., 1995)

⁵ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 32.

⁶ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 14.

⁷ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 44.

/ gyanús volt már a napsütés⁸⁾ úgy, mint a napszakok körforgása, köztük a sokszor megidézett éjszaka („Talán egy szín lennél, / mint amikor meghasad / az éjszaka nehéz szövetje.”)⁹ Közéjük a mindenkori természeti elemek és jelenségek vegyülnek éber bőséggel („A város fölött arany pára / száll. Megáll. Lebeg.”¹⁰; „Eső ver, szél fúj / ablakodra őszi sárral”¹¹; „és kortyoltál bíbor ködöt”¹²), nem ritkán testet öltve, megszemélyesítve („Engem már csak a szél / etet,”¹³; „játszana még a fény velem”¹⁴). Alaktalan, elvont fogalmaink kapnak életet és többretegű tartalmat („azúrcsillogású rozsdá bánat, / téglavörösbe játszó piszkos- / kék remény, madárleheletnyi / sárga emlék hagyta ott az árva ágat; / feketére lyuggatott narancsszín / álmok tapadtak rá a körte vágyra...”).¹⁵ Az emberi érzések hiánytalan palettáján kóbor lelkek kacagnak vagy könnyeznek, és filozófiai felütésekkel („Ha egyszer felébredek, / honnan tudom, hogy élek; / s hogy csak én látom őket, / vagy látnak-e engem is / a fények?”),¹⁶ vagy keleti tanokat idéző ősi tapasztalatokkal („A semmit nem lehet / elpusztítani, / mert a semmi ugyebár: / nincsen. // A semmit / csak elkerülni lehet, / például azzal, hogy van / valami, / amiről képesek vagyunk / lemondani.”)¹⁷ fészkelnek nyugalmat.

Az album – zömmel vertikális elrendezésű – festményei többek közt azért is érdekesek és szignifikánsak, mert festőjük korszakváltásáról tanúskodnak; akinek a korábbi impresszionista, inkább realiztikusan ábrázoló stílustól vezetett ecsetútja a jelenlegi absztrakt megoldásokig. Ahogy 1839 körül a fényképezés feltalálása elkezdte leporolni a képzőművészetek addigi, látványmásoló kínos kötelességeinek köpenyét, a már független festészet, izgalmas nóvumokkal frissülhetett fel. De „bárhogyan fejlődik is a festészet, bizonyos, hogy a színek kifejező ereje mindig is a művészi munka lényeges eleme marad”¹⁸ – írta 1961-ben Johannes Itten *A színek művészete* nagyjelentőségű színtani munkájában. Erre eszményi példák Uzonyi absztrakt festményei, amelyeken a színek hatalma megkérdőjelezhetetlen, kibújni alóluk lehetetlen, bennük élénkebben látni a tájat, mintha akkurátus tájábrázolást néznénk, erősebben érezni az illatokat, mint a gyümölcsös-virágos csendéletek formahű felszínén, és sietve zendülnek zenék hol halkán, hol harsogva a vonások

⁸ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 52.

⁹ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 20.

¹⁰ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 58.

¹¹ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 26.

¹² *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 52.

¹³ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 58.

¹⁴ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 28.

¹⁵ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 26.

¹⁶ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 18.

¹⁷ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 40.

¹⁸ Johannes Itten: *A színek művészete* (Göncöl Kiadó, Bp., 1997, ford.: Karátson Gábor)

parttalan partitúrájáról. A természet a maga teljességében tűnik fel, olyan érzés foghat el, ahogy Camus regél az algíri tavaszról: „Nem egy rózsabimbó, ezer rózsabimbó fojtogat egy reggelen. S nem egy finom érzés jár át, hanem ezer illat és ezer ragyogó szín óriási, roppant áradása. Nem érzékenységünk nyilvánul meg, testünk szenved el támadást.”¹⁹

A nonfiguratív megjelenítés azért bírhat felfokozottabb expresszív értékkel, mert a konkrét forma béklyójától megszabadult irányok és színek asszociációs szabadsága nagymértékben megnő, az egyéni értelmezési lehetőségek kitágulnak, a habitusnak megfelelő kép és jelentés érkezik a retinákra. Ahogy Herbert Read modern esztétikája is leszögezi: „Van egy belső igazság, amelyet függetleníteni kell az ábrázolandó tárgy külső megjelenésétől. Ez az egyetlen igazság, ami számít” valamint „a pontosság még nem igazság, ez az egész modern művészet sarkalatos tétele.”²⁰

Ezek mellett a kötet nyitóakkordjai is remek poétikai prezentálói lehetnek az úgynevezett nem-objektív művészet mibenlétének: „Nem a vizet, hanem az időt. / Nem az eget, hanem a reményt. / Nem a partot, hanem az elengedést. / Nem a hegyet, hanem az ismeretlent. / Nem a ködöt, hanem a fényt.”²¹

A könyv némely absztraktjába ugyan a tekintet motívumokat csalhat, akár kék ablakokat és kapualjat, vagy a költői képzelet hangja rajzol hihetetlen vizualitással hol ajtót („Ott állsz az ajtóban / de nem látom arcodat”)²²; szakadékot („A szakadék szélén / aranyszín csillagverésben”)²³; traktornyomot („Traktornyomok a hóban: feltört a dermedt őszsár.”)²⁴, hol pedig gótikus templomot („Ezen a hajnalon / gótikus harmóniakat érzek: / a templomkertből / bíbor sóhajok szállnak”)²⁵ vagy épp arany hidat („Ha egyszer még valakit / megszeretnék, arany hídon / sétálnék hozzá a víztükör felett”)²⁶ a festékrétegekben lüktető színdobogásba.

A festmények intenzív jelenléttel, telt, tiszta színekkel tűnnek fel, dinamikus ecsetkezelésük helyenként pontszerűséggel tagolt, amely elevenen idézi vízcseppek, esőfüggönyök és zuhatagok optikai sokféleségét. A víz képzete különleges karakterrel látja el a vonásokat és a festékszíneket úgy, ahogy a legtisztább, legvalóságosabb fények és színek is esőhöz, vízpartokhoz köthetőek.

Uzonyi képei a kardinális színelméletek alapos ismeretéről vallanak, ő maga

¹⁹ Albert Camus: *Noteszlapok* (Bethlen Gábor Könyvkiadó, Bp., 1993, ford.: Fázsy Anikó)

²⁰ Herbert Read: *A modern festészet* (Corvina Kiadó, Bp., 1965, ford.: Gottschlig Ferenc)

²¹ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 5.

²² *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 8.

²³ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 10.

²⁴ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 14.

²⁵ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 24.

²⁶ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 36.

karmesterként vezényli vásznain a szíkontrasztok és színharmóniák szertelen egyensúlyát. Attraktív bájjal horgonyoznak többek közt a magában való színkontraszt sárga, kék, piros, fekete harsogásai;²⁷ a fény-árnyék elegáns fekete, fehér, szürke tónusai;²⁸ a közel-távol hatású hőfok kontraszt hideg kékjei, tüzes narancsai és bíborai;²⁹ a komplementer kontraszt buzgó sárgái és ibolyái.³⁰ Mindezen variábilis tarkaságok és árnyalataik az észlelhetőn túl, fontosabbat, intuícióink számára hordoznak rejtett üzeneteket; „a színek hatásának legmélyebb és leglényegesebb titka még a szem számára is láthatatlan s csak a szívünkkel mérhetjük. Fogalmi meghatározás a lényeget nem képes magába zárni.”³¹

Ahogy Hamvas Béla definiálta csöndes derűvel, „a verseket nem írjuk, hanem éljük”, úgy nyüzsg a létezés összes elevensége a szó- és színaktok közös porondján, úgy olvad az *Absztraktok* minden sora és minden vonala a kozmosz világosötét vibrálásával a lapokra, hogy velük vándor zarándokutunk a végtelenbe és azon túl tartson.

²⁷ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 33.

²⁸ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 63.

²⁹ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 13.

³⁰ *Absztraktok*: Uzonyi Ferenc festményei és Vitéz Ferenc versei (Néző • Pont, Debrecen 2016), 25.

³¹ *Johannes Itten*: A színek művészete (Göncöl Kiadó, Bp., 1997, ford.: Karátson Gábor)